

Kosova Türkleri: 'Sıradışı' Bir Türk Diasporası

Tuba Ünlü Bilgiç*

Bestami S. Bilgiç**

Özet

Kosova hakkındaki çalışmaların birçoğu bu bölgedeki nüfusun çoğunluğunu teşkil eden Arnavutlar ile bölgenin eski hakimleri olan Sırp'ların üzerinde odaklanmaktadır. Halbuki Kosova'da başka etnik/milli topluluklar da yaşamaktadır. Bu çalışma Kosova'daki bu topluluklardan biri olan Türkleri ve Türkiye ile kurdukları diasporik ilişkiyi incelemektedir. Kosova Türkleri, Türkiye'nin sıradışı bir diasporasıdır. Bu topluluğu sıradışı bir diaspora yapan sebeplerden birincisi meydana geliş şeklidir. İkincisi ise zaman zaman içerisine Arnavutları alarak genişlemesi ve bazen de bir kısım Türklerin hem Türk kimliğini bırakarak Arnavut kimliğini kabul etmesi hem de aynı anda Türk ve Arnavut kimliklerini kullanmaları sonucu daralmasıdır. Bu çerçevede, bu Türk diasporasının sıradışılığı, Türkiye'nin dünyadaki diasporaları hakkında yeniden bir değerlendirilme yapılmasını gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kosova, Türkler, Arnavutlar, Türkiye, Diaspora, Türk Dış Politikası

Giriş

Kosova hakkındaki mevcut literatürün çoğunluğunu Arnavutlar ve Sırp'lar üzerine olan çalışmalar teşkil etmektedir. Oysa ki, Kosova'da, ekseriyeti

* Yrd. Doç. Dr., Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara / Türkiye
utuba@metu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Türk Tarih Kurumu -
Çanakkale / Türkiye
bsbilgic@gmail.com

oluşturan Arnavutlar ve yakın zamana kadar Kosova'nın yönetiminde asıl söz sahibi olan Sırp'lar dışında Türkler, Boşnaklar, Goralılar, Aşkaliler ve diğer Roma nüfusu gibi halklar da yaşamaktadır (Çavuşoğlu 2007: 124, Cocozzelli 2008: 287, Tacoğlu 2008: 227-228). Bu çalışma Kosova'da mukim söz konusu topluluklar arasından Türkleri merkeze alarak, Kosova Türkleri'nin Türkiye ile olan diasporik ilişkisinin mahiyetini incelemektedir. Ayrıca, Kosova Türkleri-Türkiye ilişkisinde Kosova'daki diğer Müslüman unsurların rolü de sorgulanacak; bu rolün ilişkinin yönünü ve mahiyetini ne şekilde etkilediği tahlil edilecektir.

Çalışma, iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde 'diaspora toplulukları' hakkındaki konvansiyonel görüşe kısaca değinilecek ve Kosova Türkleri'nin bu görüşe göre Türkiye'nin diasporası olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır. İkinci bölümde ise Kosova Türkleri'nin geçmişleri ve bugünleri anlatılarak Türkiye ile olan ilişkileri tartışılacaktır. Ayrıca, bu bağlamda Türkiye'nin genel olarak Kosova'ya ve özel olarak Kosova Türkleri'ne karşı takip etmiş olduğu siyaset analiz edilecektir. Burada amaçlanan, Türkiye-Kosova Türkleri ilişkisinden yola çıkarak Türkiye'nin Balkanlar'daki diasporasının dar kapsamda sadece Türklere mi oluştuğu veya daha geniş kapsamda, Osmanlı döneminde Müslümanlaşan, bu sebeple de Balkan tarih yazımına ve Balkanlardaki Hıristiyan toplulukların algısına göre Türkleşen, toplulukları da içerip içermediği sorgulanacaktır.

Diaspora ve Diaspora Toplulukları

Diaspora, Yunanca kökenli bir kelime olup, sözlük anlamı 'dağılma' ya da 'dağılmış olanlar'dır. Antik dönemde Yunanca konuşan kavimler diasporadan göç ve kolonileştirmeyi kastetmişlerdir. Bununla birlikte, özellikle Yahudiler, Filistinliler ve Ermeniler için diaspora daha negatif ve dramatik anlamlara sahiptir. Bu toplumlar için diaspora kolektif bir travmayı, sürülmüş olmaya ve sürgün gidilen yerlerde devamlı bir vatan hasreti çekmeye işaret etmektedir (Cohen 1997: ix). Milton J. Esmen, diasporayı, bir göç neticesinde etnik azınlık durumuna düşen ve neşet etmiş olduğu topraklarla duygusal ya da fiziksel ilişkiyi devam ettiren bir topluluk olarak tanımlamaktadır. Esmen, bu tanımında göç olgusunu vurgulamaktadır. Zira bir fetih, ilhak ya da keyfi sınır düzenlemeleri neticesinde eğer bir topluluk etnik azınlık durumuna düşerse, Esmen bunları diaspora kategorisinde düşünmemektedir (Esmen 1986: 333). Gerard Chailand ve Jean-Pierre Rageau, diaspora ifadesi Yahudiler için kullanıldığı zaman herhangi bir belirsizliğin söz konusu olmadığını, ancak diğer dini ya da etnik gruplar ele alındığında göçmen ile diaspora ya da azınlık ile diaspora arasındaki sınırların net olmadığını belirtmektedirler (Chailand ve Rageau 1995).

Bu durumda, 'konvansiyonel diaspora toplumu' olmanın kriterleri nelerdir?¹ Birincisi; diaspora, bir dini ya da etnik grubun kolektif halde zorunlu bir şekilde dağılması olarak tanımlanmaktadır. Bu dağılma, genelde bir facia, çoğunlukla da politik bir facia neticesinde gerçekleşmiş olmalıdır. İkincisi; diasporanın meydana gelmesinde hem kültürel mirası hem de dağılmaya sebep olan tarihsel sebepleri canlı tutan ve nesilden nesile aktaran kolektif hafıza önemli bir rol oynamaktadır. Üçüncü ve belki de en önemli kriter ise, topluluğun, içinde yaşadığı toplumla bütünleşme derecesinden bağımsız olarak, kimliğini muhafaza etmek amacıyla kendi mirasını sonraki nesillere aktarma isteği ve kaygısı duyması olarak öne çıkmaktadır. Son olarak da, bir topluluğun diaspora sayılabilmesi için kimliğini uzun bir zaman zarfında canlı tutmayı başarmış olması gerekmektedir.

Diaspora hakkındaki bu konvansiyonel görüşe karşın, toprak kaybederek gerileyen imparatorlukların geride bıraktıkları bölgelerde yeni milletlerin ve yeni diaspora toplumlarının oluştuğuna dair bir diğer görüş de mevcuttur (Pal ve Chakraborty 2004: 47). Bu yüzden, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki toprakları kaybetmesi neticesinde yarımada kalan Türk toplulukların yeni Türkiye devletinin diasporası oldukları iddia edilebilir. Nitekim Halim Çavuşoğlu, eski Yugoslavya'nın kurucu cumhuriyetlerinden Makedonya'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler hakkındaki çalışmasında Jacob Landau'nun Lozan Antlaşması'ndan sonra İran, Rusya ve Çin'deki "Türk Diasporası"na eski Osmanlı topraklarındaki Türk nüfusun da eklendiğini yazdığını belirtmektedir (Çavuşoğlu, 2007: 133). Pan-Türkizm hakkındaki çalışmasında² Landau, bir Türk diasporasından bahseder. Ancak, Landau bir yandan bu diasporanın herhangi bir akrabadevletten bağımsız olarak kadim diaspora toplulukları olan Yahudiler ve Ermeniler gibi olduğunu iddia ederken bir yandan da kadim Türk diasporası ile Osmanlı'nın gerilemesi ile ortaya çıkan ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra çeşitli nedenlerle Türkiye'den başka coğrafyalara gidenlerin oluşturdukları modern Türk diasporasını birlikte değerlendirir (Landau 1981: 176-178). Biz ise Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile ortaya çıktığını iddia ettiğimiz Balkanlar'daki Türk diaspora topluluklarından olan ve bu makalenin ana konusunu teşkil eden Kosova Türkleri'nin modern bir Türk diasporası olduğunu ve Türkiye'yi akrabadevlet olarak görmeleri, sosyal, ekonomik ve/veya politik sebeplerden ötürü kendilerini tehlikede hissettikleri durumlarda Türkiye'yi ilk sığınacak doğal yer olarak kabul etmeleri nedeniyle bu topluluk ile Türkiye arasında bir diasporik ilişki olduğunu düşünmekteyiz. Diasporik ilişkinin var olduğunu düşünmemizin bir diğer sebebi de, Türkiye'nin 1923 sonrası ulus-devletçi ve Osmanlı geçmişini kabul etmeyen retoriğine (Çalış 2001) rağmen

men, Osmanlı bakiyesi olan Kosova Türkleri ile akrabalık (*kinship*) ilişkisi yürütmeye devam etmiş olmasıdır.³

Osmanlı'dan NATO müdahalesine Kosova Türkleri ve Türkiye: Dondurulmuş Diasporik İlişki

Genel olarak dünyadaki diasporalar hakkındaki çalışmalarda özel olarak da Türkiye'nin 'anavatan' olarak değerlendirildiği Türk diasporasına dair literatürde Kosova Türkleri'ne dair ciddi bir bahis yoktur. Muhtemelen bu topluluğun Balkanlar'daki diğer Türk topluluklarına göre sayıca daha az olması bunun temel sebeplerinden biridir.

Bu bağlamda, *The Penguin Atlas of the Diasporas* sadece Kosova Türkleri'nden değil, Avrupa'daki Türk işçilerinden müteşekkil Türk diasporası da dahil olmak üzere, hiçbir Türk diaspora topluluğundan bahsetmemektedir (Chailand ve Rageau 1995). *The World Directory of Minorities*'de Kosova Türkleri'ne, Makedonya Türkleri ile birlikte Yugoslavya'daki Türkler olarak 'diğer azınlıklar' başlığı altında değinilmiştir. 1991 yılındaki nüfus sayımındaki sayıları (11.501) dışında Kosova'daki Türkler hakkında herhangi bir bahis bulunmamaktadır (*World Directory of Minorities*, 1997: 256). *The Ethnic Groups Worldwide –A Ready Reference Handbook* başlıklı çalışmada Yugoslavya'daki etnik gruplar olarak Sırp, Karadağlılar, Vlahlar, Arnavutlar, Macarlar, Çingeneler, Karpato-Ruslar, Romanyalılar, Yahudiler, Boşnaklar ve Hırvatlar sayılırken Kosova Türkleri'nden bahsedilmemektedir (Levinson 1998: 99-100). Son olarak, *The Encyclopedia of the Peoples of the World*, Türkiye dışında Bulgaristan, Macaristan ve Kuzey Yunanistan'da yaşayan Balkan Türkleri'nden söz etmekte ancak Yugoslavya'daki Türklerle değinmemektedir (Gonen 1993: 619). Bu genel çalışmalardan başka 1952 yılında Belgrad'da yayınlanan ve Yugoslav yazarlar tarafından hazırlanmış olan *National Minorities in Yugoslavia* başlıklı bir çalışmanın "Turks of Yugoslavia" (Yugoslavya Türkleri) alt başlıklı bölümünde, daha çok Makedonya'daki Türkler ve onların çıkardıkları "Birlik" gazetesi konu edilmektedir. Kosova'daki Türkler hakkında ise sadece "Kosova-Metohija bölgesinde yaşayan Türkler'in kendi kültür ve sanat dernekleri vardır. Ayrıca Arnavutlarla yakın işbirliği içerisinde oldukları ve onlarla karma tiyatro toplulukları kurmuşlardır" bilgisi verilmektedir (Stojkovic ve Martic 1952: 179).

Yukarıda görüldüğü üzere, birçok araştırmacı Kosova Türkleri'ni bir 'diaspora topluluğu' olmanın ötesinde, ayrı bir etnik/millî bir grup olarak bile değerlendirmektedir. Ancak, burada Balkanlar'da genel olarak herhangi bir grubu etnik, millî ya da dini topluluk olarak nitelemenin zorluğunun yarımadanın kendi sosyo-politik evriminin bir sonucu olduğunu da be-

lirtmek gerekmektedir. Özel olarak Kosova örneğinde ise, Müslüman toplulukları birbirinden kesin ve kalın çizgilerle ayırmanın güçlüğü öne çıkmaktadır. Kosova'daki en büyük iki toplum olan Arnavutlar ve Sırlar, dini farklılıkları sebebiyle kolaylıkla ayrılabilirler. Ancak çoğunluğu oluşturan Arnavutların diğer Müslüman azınlık mensuplarıyla ve bu azınlıkların da kendi aralarında yaptıkları karışık evliliklerden dolayı etnik sınırlar belirsizleşebilmektedir. Kimlikler zaman içerisinde ve hatta aynı zaman ve mekânda değişebilmekte ya da çoklulaşabilmektedir. Mesela; kardeş çocuklarından bir tanesinin kendisini Arnavut, diğerinin kendisini Türk olarak tanımadığı durumlara rastlanabilmektedir.⁴

Noel Malcolm, Kosova hakkındaki artık klasikleşmiş çalışmasında Kosova'daki Türk toplumunun ortaya çıkış tarihini kesin olarak belirlemenin zorluğuna dikkat çekmektedir. Bazı Türklerin Kosova'ya ondördüncü yüzyılın başlarında Kral Stefan Milutin tarafından yerleştirildikleri bilinmektedir. Ancak, kaynak yetersizliği yüzünden bu ilk yerleşimden itibaren devamlı Türkçe konuşan bir nüfusun Kosova'da bulunduğunu iddia etmek zordur. Bu yüzden Malcolm, Kosova'daki Türk yerleşimini 1389-1455 yılları arası dönemden başlatmaktadır. Bu dönemde resmi görevliler, askerler, tacirler ve bunların aileleri Kosova'daki çeşitli kasabalara yerleşmişlerdir (Malcolm 1998: 209, Vickers 1998: 22). Stojkovic ve Martic ise Türkler'in onbeşinci yüzyıldan itibaren Kosova'ya yerleştiklerini anlatmaktadır. Slav-merkezci bir yaklaşımla, "Türkler'in Güney Slavları'nı zorla Müslümanlaştırdıklarını, zamanla da Türkleştirdiklerini iddia etmektedirler. Burada Yugoslav yazarların Müslümanlaşma ile Türkleşmeyi özdeşleştirdiklerine dikkat edilmelidir. Aynı yazarlar, zamanla Anadolu'dan ve diğer Osmanlı topraklarından "Yugoslav" topraklarına Türk yerleşimcilerin geldiklerini belirtmektedirler.⁵

Balkanlar'da "Osmanlı Türkleri"nden bahsederken, etnik kategorizasyonların kesinlik içermediği vurgulanmalıdır. Bu bağlamda, erken Osmanlı döneminde Kosova'ya yerleşen sipahilerin ve askerlerin değişik Türkmen kökenlerinden geldikleri söylenebilir. Ayrıca, birçok Kosovalı aile de zamanla Müslümanlaşmıştır. Bunlar arasında Arnavut aileler olduğu gibi az sayıda da olsa Slavlar da mevcuttur. Müslümanlaşan bu kitleler zamanla Osmanlı kültürünü benimsemişlerdir. Öyle ki, Türkçe bu grupların kent merkezlerinde kullandıkları birinci dil haline gelmiş; evlerinde de konuşmaya başlanmıştır. Ancak söz konusu gruplar çoğunlukla iki-dilli olmaya devam ettikleri için, tamamen Türkleştiklerini iddia etmek güçtür (Malcolm 1998: 209-210). Noel Malcolm bu konuda şu tespiti yapmaktadır: "Osmanlı Türk lisanının ve kültürünün şehir hayatında oynadığı

rolden dolayı Osmanlı yüzyıllarında Kosova'da tamamen ayrı bir Türk toplumunun tarihinden bahsetmek pek mümkün değildir: Tamamen Osmanlılaşmış bir Arnavut hem Arnavut hem Türk'tür."⁶ Malcolm devamla, Osmanlı Türkleri'ni diğerlerinden ayırmanın mantıklı tek yolu olarak Türkçe konuşan ve kendi aile kökenleri hakkında bahsederken Anadolu'dan geldiklerini söyleyen ailelerin tespit edilmesini önermektedir. Bu iki kriter de gereklidir. Zira bazı Anadolu kökenli aileler Kosova'ya geldikten sonra Arnavut toplumuna asimile olmuşlar ve tek-lisanlı Arnavutlar haline gelmişlerdir. Bu yüzden Kosova'daki Türk toplumunun oldukça küçük olduğu ve neredeyse tamamen şehirlerde yaşadıkları söylenebilir. Malcolm, bütün Kosova'da sadece üç küçük Türk köyünün kayıtlarında olduğunu yazmaktadır (Malcolm 1998: 210). Cevdet Şanlı ve Ergin Jable de Türkler'in sahip oldukları bu şehirlî kültüre vurgu yaparak "...Balkanlıların bugün hala Türkçe bilenleri "şehirlî" (kasabalı) Türkçe bilmeyenleri ise "köylü" (çüylü) adlandırmaları hep bu yüksek kültürün tesirinden olsa gerek" demektedirler (Şanlı ve Jable 2009: 43).

Kosova'da Osmanlı yönetimi Balkan Savaşları'ndan sonra tamamen son bulmuştur. Kosova ilk önce Sırbistan'a dahil edilmiş, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın bir parçası haline getirilmiştir. Krallık döneminde Kosova'daki Sırp hâkimiyeti devam etmiştir. İki savaş arası dönemde Kosova Türkleri ve Arnavutlar, Sırpların baskılarından dolayı çok mağdur olmuş; bu yüzden de kitleler halinde Türkiye'ye göç etmişlerdir. Kosova'daki Müslüman-Ortodoks dengesini kendi lehlerine değiştirmek isteyen Sırp yetkililer de Kosova'dan Müslüman göçünü kolaylaştırmak için olabildiğince Arnavutu, Türk olarak saymışlardır (B. Çelik 2008: 64-67, Elsie 2011: 275, Malcolm 1998: 210, Türbedar 2003: 73-74).

Ancak, yine de iki dünya savaşı arası dönemdeki nüfus sayımlarında kendisini Türk olarak kaydettirenlerin sayısı pek fazla değildi. 1921 yılında 27.920 kişi, 1931 yılında 23.698 kişi, 1939 yılında ise 24.946 kişi kendisini Türk olarak yazdırmıştır (B. Çelik 2008: 70, Malcolm 1998: 211, Vickers 1998: 172). Bununla birlikte, özellikle 1921 yılında konuştuğu dili Türkçe olarak belirtenlerin sayısı 114.000 civarındaydı (B. Çelik 2008: 70-71, R. Çelik 2009: 348). Bu da, Malcolm'un yukarıda bahsedilen tek başına Türkçe konuşuyor olmanın bir kişinin Türk olduğunu göstermek için yeterli kriter olmadığı iddiasını desteklemektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yapılan nüfus sayımlarında Türklerin sayısında dalgalanmalar meydana gelmiştir. Bunun temel sebebinin siyasi konjonktür olduğu değerlendirilebilir. Ancak 1971 yılından sonra

sayı 11–12.000 seviyesinde sabit kalmıştır (R. Çelik 2009: 348, Karatay 1998: 24, Malcolm 1998: 211, Vickers 1998: 172, B. Çelik 2008: 71).

1951 yılı, Kosovalı Türkler için bir dönüm noktası olarak kabul edilir (B. Çelik 2008: 66-67, Türbedar 2003: 74). Bu yılda Türkçe eğitim-öğretim başlatılmış; Türkler kendi kültür derneklerini kurmuşlardır. Belgrad yönetiminin kontrolündeki Priştine radyosunda Türkçe haber programları ve Türkçe müzik yayınları başlamıştır (Şanlı ve Jable 2009: 48, Türbedar 2003: 75). Bu süreç hakkında Emir Türkoğlu şu yorumu yapmaktadır:

“... Bu savaşın [İkinci Dünya Savaşı'nın] daha ileri aşamasında Enver Hoca, Tito ile ittifak kurarak, Almanlara karşı birlikte savaşmışlardır. Bu savaşa Arnavutların katılmasını talep eden Tito, karşılığında Kosovalı Arnavutlara eğer isterlerse, Arnavutluk ile birleşebileceklerine dair söz vermişti. Ancak Almanlar yenildikten sonra Yugoslav Komünist Partisi Kosova bağımsızlığına karşı çıkmıştır... Bu durum Kosovalı Arnavutlarda hoşnutsuzluk yaratmıştır. Kosova'da nüfus olarak çoğunluğu teşkil etmelerine rağmen, yönetimde çok az hakları vardı. Bu, Kosovalı Arnavutlar arasında bağımsızlık mücadelesini veren aydınların ortaya çıkmasını teşvik etti. Arnavutların bir tehlike olabileceğini sezen Yugoslav yönetimi, Arnavutlar üzerine baskı yapmaya başladı. Yaklaşık nüfusun %90'ı Müslüman olan bölgedeki bu gücü parçalamak için 1951 yılına kadar tanımadığı Türkleri milli azınlık olarak tanımaya başlayan Sırbistan, Kosova Türklerini Arnavutlara karşı desteklemeye başladı. Böylece Kosova Türkleri ve Arnavutlar arasındaki tarihi ve geleneksel bağlara ilk darbe vurulmuştur.” (Türkoğlu 2001: 111).

Recep Çelik ise Tito yönetiminin Türkler ile Arnavutların arasını açmak için bu iki grup arasındaki en temel ortak nokta olan İslam'ı erozyona uğratmaya çalıştığını yazmaktadır. Bu bağlamda Kosova'da 1946 yılında Şeriat mahkemeleri, 1950 yılında Kur'an kursları ve 1952 yılında da tekeler kapatılmıştır. Belgrad yönetiminin yapmaya çalıştığı, Kosova'daki Müslüman topluluk arasındaki dini bağları zayıflatarak etnik farklılıkları öne çıkarmak, yani “böl-yönet” taktiğini uygulamaktır (R. Çelik 2009: 346). Noel Malcolm ve Miranda Vickers da Yugoslav yönetiminin Türk kimliğini öne çıkarmasının sebebinin Kosova'daki Arnavut çoğunluğu “sulandırmak” olduğunu iddia etmektedirler (Malcolm 1998: 322, Vickers 1998: 149 ve 170-171).

1953 yılı Kosova Türkleri için Türkiye'ye gerçekleşen büyük göçten dolayı özel bir önem arz etmektedir. Bu göçe Kosovalı Arnavutlar da Tito yönetiminin baskısından kurtulmak için yoğun olarak iştirak etmişlerdir. Göçe

dahil edilebilmek için Arnavutlar kendilerini Türk olarak kaydettirmişlerdir (Çavuşoğlu 2007: 138-140, Judah 2008: 52, Malcolm 1998: 322, Tikici, Karatepe ve Erdem 2009: 153, Türbedar 2003: 76, Uzgel 1998/99: 212). Bu yüzden 1953 yılında göçten önce Kosova'daki Türk nüfus birden artmıştır. Arnavutlar'ın doğal bir tercihmiş gibi Türk kimliğini kullanarak Türkiye'ye göç etmeleri ve Türk hükümetinin de bu Arnavut gruplarını kabul etmesi, Kosova Türk toplumunun mahiyeti ile içerisindeki kimlik değişimlerinin kolaylığı ve sıklığı hakkında dikkat çekici bir veridir.

1953 yılındaki göçten sonra Kosova Türk nüfusunun tekrar düşüşe geçtiği görülmektedir. 1953 yılında 34.583 kişi olan Türk nüfus, 1961 yılında 25.764'e ve 1971'de de 12.444'e gerilemiştir (R. Çelik 2009: 348, B. Çelik 2008: 71).

1970'lerden itibaren Kosova'da, belki biraz da Kosova'daki Arnavut çoğunluğu sulandırmak için Tito'nun tatbik etmeye çalıştığı "böl-yönet" politikasına tepki olarak, Arnavut milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. Tito, Kosova'daki diğer Müslüman unsurları Arnavutlar'dan ayırmaya çalışıyordu. Bu yüzden Arnavutlar, giderek diğer Müslüman topluluklar üzerinde baskı kurmaya başlamışlardır (R. Çelik 2009: 348). Kosova'da güçlenen Arnavut milliyetçiliğine Kosovalı Sırplar'ın tepkisi gecikmemiştir. Kosovalı Sırp yetkililer Miloş Sekulovic ve Jovo Sotra, özellikle kırsal kesimde yaşayan Sırpların Arnavutların baskılarına maruz kalarak bölgeden göç etmeye zorlandıklarını parti organlarında dile getirmişlerdir. Kadri Reufi isimli bir Türk de aynı şekilde Türkler'in de Arnavut baskısından şikâyetçi olduklarını belirtmiştir. Reufi'ye göre 1971'deki nüfus sayımında Türkler'in sayısının azalmasının sebebi, Türkler'in Arnavut olarak kaydedilmeleridir. Arnavut milliyetçiliğinden şikâyet eden bu üç kişi Kosova'daki idari mekanizmalardan uzaklaştırılmışlardır. Nebojsa Vladislavjevic, bunun Arnavut olmayan diğer politikacılara gözdağı vermek için yapıldığını ileri sürmektedir (Vladislavjevic 2004: 784). Bununla birlikte burada Reufi'nin iddiasına kısaca değinmek gerekebilir. Zira 1980 yılı gibi erken bir tarihte Kosova'daki Türkler hakkında bir çalışma yayınlanmış olan C.N.O Bartlett de Türk nüfusundaki azalmanın sebebi olarak bu nüfusun kısmen Arnavutlar tarafından asimile ve absorbe edilmesini göstermektedir (Bartlett 1980: 195). Ancak hem Reufi'nin hem de Bartlett'in göz ardı ettikleri husus, Türk nüfusun azalmasının tek başına Arnavutların Türkleri asimile etme çabalarına delil olamayacağıdır. Zira daha önce 1953 yılındaki Türk nüfusunun artışının doğal olmadığı hatırlanmalıdır. Yani, yukarıda da belirtildiği üzere, anılan dönemde Kosovalı Arnavutlar Türkiye'ye göç edebilmek için kendilerini Türk olarak yazdırmışlardır. 1953 yılında Türkiye'ye göç

eden yaklaşık 35 bin kişinin içinde zaten daha önce kendilerini Türk olarak kaydettirenlerin olduğunu da varsayarsak 1971 yılına gelindiğinde Türk nüfusunun azalmasının sadece Arnavutların asimilasyon çabaları ile açıklanmasının pek kolay olmadığını kabul etmek gerekmektedir. Bunun yanında, Arnavutlar ve Türkler arasındaki karışık evliliklerin herhangi bir istatistiğinin bulunmaması da meselenin tam olarak açıklığa kavuşturulmasını engellemektedir (Eroğlu 2005: 61).

1971–1980 yılları arasında Belgrad yönetimi, Kosova'da tırmanışa geçen Arnavut milliyetçiliğini Arnavutlara bir takım anayasal haklar vererek durdurmaya çalışmıştır. Bu tedbire ek olarak Belgrad, Türk toplumunu destekleyici adımlar da atmıştır. En önemlisi, Türkçenin Arnavutça ve Sırpça ile birlikte resmi dil statüsü olarak eşit duruma getirilmesine yönelik icraatlar gerçekleştirilmiştir (R. Çelik 2009: 349-350). Bartlett, Belgrad'ın Türkleri destekleme politikasının birkaç sebebi olduğunu belirtmektedir. Birincisi, Türkçe yapılan yayınlarla Belgrad yönetimi daha önce ulaşamadığı kitlelere kendi mesajını iletebilme imkânına kavuşmuştur. İkincisi, Kosova'daki Türkleri destekleyerek Türkiye ile olan ilişkileri geliştirmeye çabalamıştır. Üçüncüsü, Kosova'daki Türk kimliğini öne çıkararak bölgenin baskın kimliği olan Arnavut kimliğini sulandırmak istemiştir (Bartlett 1980: 195).⁷

Belgrad yönetiminin bütün çabalarına rağmen 1981 yılındaki nüfus sayımında Kosova'daki Türklerin sayısı resmi olarak yine 11.000 civarında idi. Şule Kut, Türkler düşük doğum oranlarına sahip olmadıkları ve 1970'lerde de Türkiye'ye büyük bir göç yaşanmadığı için bu durumun Arnavutlar ile Türkler arasındaki geçişken kimlikler meselesine bağlanabileceğini ileri sürmektedir (Kut 2000b: 53-54, 2005: 229).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Kosova'daki Arnavutlar ile Türkler arasındaki ilişkiler, doğrudan bu iki toplum arasındaki ilişkilerin niteliğinden ziyade dışsal faktörler yüzünden gerginleşme eğilimine girmiştir. 1989 yılında Sırbistan, Kosova'nın özerk statüsüne son vermiştir. Bunun üzerine Kosovalı Arnavutlar 1990 yılında tek taraflı olarak Kosova Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir. Bölgede paralel yönetimlerini tesis eden Arnavutlar eğitim ve sağlık gibi temel hizmetleri kendi olanakları ile sağlamaya başlamış; hatta bir yeraltı üniversitesi bile kurmuşlardır. Böylece Kosova Arnavutları Belgrad ile tüm köprüleri atmış oldular (Babuna 2003: 54-55, Karatay 1998: 140-144, Yılmaz 2005: 43-44, Demirtaş-Coşkun 2010: 58, Kut 2005: 151-152). Arnavutlar ile Belgrad yönetimi arasındaki gerilimden doğal olarak Kosovalı Türkler de etkilenmişlerdir. Türkler, Arnavut milliyetçiliği ile henüz Türkiye ile ilişkileri kötüleşmemiş olan Belgrad yönetimi arasın-

da kalmışlardır. Türkler, bir taraftan Arnavutlar'ın kendilerine katılma baskılarına bir taraftan da Belgrad'ın "böl-yönet" politikalarına maruz bir durumda idiler. Arnavut-Sırp krizinde Türklerin tam olarak hangi tarafın yanında yer alacaklarına dair bir fikir geliştirememelerinin birkaç sebebi vardır. Birincisi; Belgrad yönetimi Kosova'da Arnavutlara karşı baskıyı artırırken, örneğin Arnavutları kamu görevlerinden uzaklaştırırken, bu şekilde bir uygulamayı Türklerle karşı tatbik etmemiştir. İkincisi; Arnavutlar bir yandan Türkleri kendi saflarına çekmeye çalışırken bir yandan daha önce belirtildiği üzere yüksek perdeden Arnavut milliyetçiliği yapmışlardır. Bu çerçevede, esasen Sırp karşıtı bir söyleme dayanan Arnavut milliyetçiliğine zaman zaman Osmanlı/Türk karşıtı söylemler de karışmıştır. Ayrıca Arnavut milliyetçiler, Türkler üzerinde hegemonya kurmaya çalışmışlar; bu durum Kosovalı Türkleri oldukça rahatsız etmiştir. Üçüncüsü; kriz anlarında yol göstericiliğini bekledikleri Türkiye'nin Belgrad yönetimine karşı tavır almaması da Türkler'deki kararsızlığı artırmıştır. Öyle ki 1990'lı yılların başında Kosova'daki krize Türkiye'nin verdiği tepki Sırp yanlısı olarak bile yorumlanabilirdi.⁸ Bu yüzden 1990'ların sonundaki NATO'nun Sırbistan'a karşı gerçekleştirdiği hava harekâtına kadar Kosovalı Türklerin, Arnavutlar ile Sırp'lar arasında kalma hali devam etmiştir (Brown, Lederer 2001: 7).

NATO Harekâtı Sonrası Kosova Türkleri ve Türkiye: "Akraba-Devlet" in Dönüşü

1923'ten sonra Türkiye genel olarak Balkan Türkleri ile ya da daha doğrusu eski Osmanlı coğrafyası ile kendisi inisiyatif alacak şekilde pek ilgilenmemiştir. Kosova Türkleri de bu ilgisizlikten nasibini almıştır. Türkiye neredeyse sadece göç zamanlarında bu Türkleri hatırlamış ve bu hatırlama göç edenleri Türkiye'ye kabul ediş şeklinde gerçekleşmiştir. Yani, her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Kosova'dan çekilmesi sonucu burada bir Türk diasporası meydana gelmişse de yukarıda bahsedildiği üzere Kosova Türkleri ile Türkiye arasındaki diasporik ilişki dondurulmuş bir halde kalmıştır. Diasporik ilişkiyi normal hale getiren, ve "akraba-devlet" Türkiye'nin dönüşünü sağlayan hadise ise NATO'nun 1999 yılında Sırbistan'a karşı başlattığı hava harekâtı olmuştur.

1999 yılına kadar Kosova'daki gelişmeleri uzaktan takip eden Türkiye, NATO harekâtına aktif bir şekilde destek vermiştir (Ekinci 2008: 287-288, Emiroğlu 2006: 121-122).⁹ Bu durum Sırp'ların öfkesini celbetmiş; Belgrad'daki Türk büyükelçiliği NATO harekâtı sırasında Sırp saldırısına maruz kalan ilk üç yabancı temsilcilikten biri olmuştur ("Belgrad'da Türk elçiliğine saldırı").

Harekât başarı ile tamamlandıktan sonra Kosova'ya Birleşmiş Milletler güdümünde bir barış gücü (Kosova Gücü - KFOR) gönderilmiştir. Bu barış gücüne Türkiye de katkı vermiştir. Türk birlikleri Kosova Türkleri'nin yoğun olarak yaşadıkları Dragaş ve Mamuşa köylerine yakın konuşlandırılmışlardır.

Dönemin Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem, 1999 yılının Temmuz ayında Kosova'ya bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında Cem, Haşim Thaci ile birlikte diğer Arnavut liderlerle bir dizi görüşme yapmıştır. İsmail Cem, Kosova'nın Türkler için olan tarihi öneminden bahisle Türkiye'nin Kosova'nın ekonomik ve siyasi yeniden yapılanmasına katkı sağlama isteğinde olduğunu söylemiştir ("Cem: Kosova'da barışın bekçisiyiz"; "Cem'den kardeşlik mesajı"). Ziyaretinin son gününde Mamuşa'ya uğrayan Cem 500 yıllık Türk-Arnavut kardeşliğini öven açıklamalar yapmıştır ("Allah kavuşturdu, Allah ayırmasın"; "Cem: Allah bizi ayırmasın..."). Cem'in bu açıklamaları Türkiye'nin 1999 yılı öncesi takip ettiği politikayı yavaş yavaş terk ettiğini ve yeni bir söylem geliştirmeye çalıştığını göstermektedir.

Bununla birlikte, bu yeni politikayı eleştirenler de olmuştur. Örneğin Hasan Ünal, bu dönemde hem uluslararası camianın hem de Türkiye'nin Kosova'ya karşı takip ettikleri politikaları eleştirerek, uluslararası toplumun Kosova'da çok-etnili bir devlet meydana getirmeye çalıştığını ancak Kosova'nın gerçeklerinin buna müsait olmadığını belirtmiştir. Ünal neticede Kosova'da ortaya çıkacak olanın bir Arnavut ulus devleti olduğunu, uluslararası camianın, dolayısıyla Türkiye'nin de buna göre tavır belirlemesi gerektiğini ifade etmiştir. Zira 2000 yılı itibarıyla Türkiye'nin genel olarak Balkanlar'da ciddi bir siyasi ya da ekonomik varlığı bulunmamakta idi. Türkiye, Kosova ile ilgili olarak da politikasını sadece Kosova Türkleri üzerine inşa etmişti. Ünal'a göre, bu şekilde yanlış dizayn edilmiş mevcut politika ile Türkiye'nin Kosova'daki Türklerin haklarını savunması mümkün görünmüyordu (Ünal, "Kosova Seçimleri"). Hatta bu politikanın Kosova Türkleri'ne zarar vermesi bile olası idi. Ünal'ın politika tavsiyesine göre, Türkiye Arnavut liderlikle yakın temasa geçmeli; hem azınlık haklarından bahsetmekten imtina etmeli hem de Sırp iddialarını tekrarlarcasına Arnavutların herhangi bir devleti idare etme kabiliyetinden yoksun oldukları anlamına gelebilecek tutumlardan kaçınmalı; bu yolla Arnavut liderliğine Türkiye'nin kendilerini ekonomik, siyasi ve askeri olarak desteklediği mesajını vermeli idi. Ancak bu politika sayesinde hem Türkiye'nin hem de Kosova Türkleri'nin çıkarları korunmuş olabilecekti (Ünal, "Kosova Seçimleri ve Türkler, Ünal, "Kosova Yanlışlarımız (I), Ünal, "Kosova Yanlışlarımız (II)).

2000'li yılların sonuna kadar Kosovalı Türkler ile Arnavutlar arasında sorunsuz bir ilişki kurulamamıştır. Bunun sebeplerinden bir tanesi Türkiye'nin Kosova'ya yönelik politikalarını tam olarak netleştirmemesidir. Türkiye bir yandan Kosova'da Türk-Arnavut kardeşliğine vurgu yaparken bir yandan da Arnavutları uzaklaştıracak şekilde Kosova Türkleri merkezli bir politika yürütmeye çalışmıştır. Diğer bir sebep ise uluslararası camianın da aslında Kosovalı Sırp'ların haklarını korumak için azınlık hakları vurgusu yaparken Arnavut liderliği kızdırması ve bunun sonucunda Arnavutların Türkler de dahil Kosova'daki diğer unsurlara karşı şüpheli bir yaklaşım içerisine girmesidir. Ancak, 2000'li yıllarına sonuna doğru Kosovalı Türkler ile Arnavutlar arasındaki ilişkiler normalleşme eğilimine girmiştir (Cocozzelli 2008: 290 ve 295-298).

2008 yılının başında Kosova Arnavutları, Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Fred Cocozzelli, Arnavut-Sırp çekişmesinin ortasında kalan diğer Müslüman unsurların Kosova'daki sosyal, ekonomik ve politik realitelerin farkında olarak bağımsızlık hareketine destek verdiklerini, en yoğun desteğin de Kosova Türkleri'nden geldiğini tespit etmiştir (Cocozzelli 2008: 288).

Kosova Türkleri'nin bağımsızlık konusundaki tutumlarına muhtemelen Türkiye'nin bu süreçteki politikası da etki etmiştir. Öyle ki, 2000'li yılların sonlarına gelindiğinde Türkiye'nin Kosova'ya yönelik politikasında Arnavutlar ile Türkleri birbirlerine yakınlaştıracak bir değişim göze çarpmaktadır (Krasniqi 2011: 200). Türkiye, Kosova Cumhuriyeti'ni tanıyan ülkelerin başında gelmiş, yani 1990'lu yıllarda sürdürdüğü Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün korunması retoriğini terk etmiştir.

Türkiye bu dönemde Kosova Türkleri'ne destek olmaya devam ederken Arnavutları gücendirmemeye özen göstermiştir. Kosova Türkleri ve özellikle de Türklerin çoğunluğunun siyasi temsilcisi olarak kabul edilen Kosova Demokratik Türk Partisi¹⁰ de bu hususa oldukça dikkat sarf etmiştir. Ayrıca gerek Türk toplumu gerek Türkiye, Türkiye'nin maddi ve manevi desteğinin sadece Türklere değil bütün Kosovalı Müslümanlara yönelik olduğunu söylemektedirler. Örneğin, Türkiye'nin oluşturduğu bir burs programı Türkiye'deki üniversitelerde okuyacak 55 Kosovalı Türk'ün yanında 15 Arnavut ve 15 Boşnak öğrenciyi de kapsamaktadır (Cocozzelli 2008: 296).

Türkiye'nin Kosova'nın ekonomik olarak gelişmesine yardımcı olmak için devreye soktuğu kurumlardan bir tanesi TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı)'dır. TİKA, yerel ortakları üzerinden birçok projeye imza

atmıştır (Krasniqi 2011: 200). Her ne kadar TİKA'nın Kosova programının merkezi başkent Priştine değil de Türklerin yoğun olarak yaşadığı Prizren olsa da projeler Kosova'nın tamamına hitap etmektedir. TİKA, Kosova'da özellikle sağlık ve tarım sektörlerinde projeler gerçekleştirmektedir. Bu projelerin yanı sıra Ajans, Prizren'deki Sinan Paşa Camii ve Priştine'deki Fatih Camii'nin restorasyon çalışmalarına da katkı vermiştir (Cocozzelli 2008: 296-297, Krasniqi 2011: 200). Fred Cocozzelli genel olarak Türkiye'nin özel olarak TİKA'nın faaliyetleri hakkında şu yorumu yapmaktadır:

“TİKA'nın sağladığı yardım sadece KDTP ya da Türk toplumu ile ilgili değildir, ancak Türk toplumunun iyi haline katkı yapmaktadır. Yaptıkları işin herhangi bir siyasi ya da etnik boyutu olmaması sayesinde TİKA, Kosova Türk toplumuna doğrudan yardım yapmaktan daha fazla katkıda bulunmaktadır. TİKA'nın yardımları ya da Ankara ile iyi ilişkiler sayesinde kurulmuş olan Kosova ve Türkiye arasındaki ticari faaliyet daha geniş toplum kesimleri tarafından fark edilmektedir. Her iki durumda da Türk toplumunun 'iyi ünü' fayda görmektedir. Kosova Türkleri ve onların Türkiye ile ilişkileri, birçok Kosovalı tarafından bölgenin tamamı için olumlu bir kaynak olarak görülmektedir. Bu sadece KDTP'yi daha çekici bir koalisyon ortağı yapmamakta, aynı zamanda Türk toplumu kendisini Kosova'da daha güvende hissetmektedir.” (Cocozzelli 2008: 297)

Kosovalı Arnavutlar'ın geçmişte Türkiye'yi bir sorun halinde sığınacak yerlerden biri olarak gördükleri meselesine yukarıda değinilmişti. 2000 yılından sonra da Türkiye'nin Kosova'ya yönelik siyasetinin, Kosovalı Arnavutlar'ın gözünde Türkiye'nin Milošević yönetimi zamanında kirlenen imajını düzelttiği söylenebilir. Zira Kosovalı Arnavutlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'yi müttefikleri olarak görmeye başlamışlardır.¹¹ Gezim Krasniqi, Kosovalı Arnavutların Türkiye'yi modern bir devlet ve kimlik inşasında kendilerine yardımcı olacak bir ortak olarak gördüklerini dile getirmektedir. Bu durum, Türk resmi ve sivil toplum örgütlerinin Kosova'daki faaliyetlerini sürdürmelerini kolaylaştırmıştır. Krasniqi özellikle Türk Diyanet İşleri Başkanlığının ve diğer dini sivil toplum örgütlerinin Kosova'da çok faal olduklarını belirterek, Kosova'daki Arnavutların İslam anlayışlarının Türkiye'de yaşanan İslam'a yakın olmasının Türkiye kaynaklı dini faaliyetlerin daha rahat gerçekleştirilmesini sağlayan hususlardan biri olduğunu iddia etmektedir (Krasniqi 2011: 200).¹² Arnavutların İslamiyet ile tanışması Türklerin marifetiyle gerçekleştiği için bu iki

toplumun İslam anlayışının benzer olması sadece normal olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Kosova Türkleri, 'sıradışı' bir Türk diasporasıdır. Bu 'sıradışılığın' bir sebebi meydana geliş tarzıdır. İkincisi ise, etnik bir niteliğe sahip olmaması ve zaman zaman ilk bakışta görüldüğünden daha geniş bir kitleyi içinde barındırabilmesidir.

Kosova Türk diasporası, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'dan çekilmesi sonucu meydana gelmiştir. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden çekilmiş olsa da Türkiye Cumhuriyeti, Balkan Türkleri tarafından Osmanlı Devleti'nin devamı olarak görülmektedir. Türkiye, 1923 tarihten sonra 'irredentist' olarak yorumlanabilecek her türlü siyasi girişimden uzak durmuş, uluslararası konjonktürü devamlı surette göz önünde bulundurmuştur. 1774 tarihinden itibaren Osmanlı diplomasisine egemen olan Büyük Devletler arasındaki çıkar çatışmalarından faydalanan hayatını idame ettirme prensibi modern Türk diplomasisinde de kendisini göstermiştir. Buna rağmen, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra Türkiye, Balkanlar'daki Türklerin sorunlarıyla daha fazla ilgilenir hale gelmiştir. Daha önce Balkan Türkleri, herhangi bir sosyo-ekonomik ya da siyasi krizle karşılaştıklarında çözümünü Türkiye'ye göçte bulmuşlardır; buna karşılık Türk hükümetleri bu Türklere ciddi bir alternatif sunmamıştır. Soğuk Savaş'tan sonra ise Türkiye, Balkan Türklerini yaşadıkları ülkelerde kalmaları için cesaretlendirmiş ve ilgili hükümetler nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda özellikle 1999 yılından sonra Türkiye'nin Kosova Türkleri'nin sorunlarına olan ilgisi daha da artmıştır. Böylece, konvansiyonel diaspora-anavatan ilişkisi dışında Türkiye ile Kosova Türkleri arasında 'sıradışı' bir diasporik ilişki ortaya çıkmıştır.

Kosova Türkleri'ni 'sıradışı' bir Türk diasporası yapan ikinci unsur niteliğinin ve niceliğinin zaman zaman değişiklik göstermesidir. Yıllar içinde değişiklik gösteren nüfus istatistikleri bu durumun en somut göstergesi olsa gerektir. Kosova Türkleri, tipik bir etnik diaspora olarak düşünülemez. Diğer bir ifadeyle, Kosova Türkleri'nin Türkiye ile olan akrabalığı (*kinship*) yalın etnik ilişki kategorisinde değildir. Zira, Kosova Türkleri'nin Kosova'daki Arnavutlar ile ilişkileri göz önüne alındığında bu iki toplum arasındaki çizgilerin, Osmanlı-sonrası tecrübeye rağmen, kalın ve belirgin olmadıkları görülmektedir. Osmanlı-sonrası dönemde her iki toplum da keskin etnik milliyetçilik tecrübelerine maruz kalmışlardır. Ancak yine de Osmanlı döneminde meydana gelmiş olan ve kullanılan dilin, karışık evliliklerin ve Osmanlı/şehirli üst ya da köylü alt kültüre aidiyetin belirlediği

ve genelde kendisini çoklu ya da etnisite-dışı olarak gösteren kimlik altyapısı hayatta kalmayı başarmıştır. Bunu sağlayan en temel unsur ise ortak din olgusudur. Ancak burada vurgulanması gereken bu din bağının oluşumunun Türklerin marifetiyle gerçekleşmiş olduğudur. Balkanlar'daki Türk olmayan Müslümanlar, İslamiyet ile tanışmalarını Türklere borçlu oldukları için Türklere kaynaşmaları nispeten kolay ve çabuk gerçekleşmiştir. Nitekim bu toplulukların Müslümanlaşmalarına, Balkan ve Batılı tarihyazımında Türkleşme denmiştir. Bu yüzden sadece Kosova Türkleri değil Kosova Arnavutları da Türkiye'yi akraba-devlet olarak görmektedir. Sonuç olarak, Kosova Türkleri'nin ve genel olarak da Balkan Türkleri'nin Türkiye ile olan diasporik ilişkilerini tahlil ederken ve buna yönelik politikalar geliştirirken Kosova Arnavutları'nı ve Türklere eliyle İslamiyet ile tanışmış, dolayısıyla Balkan Hıristiyanları ve Batılılar tarafından Türkleşmiş olarak nitelenen ve Balkan Türkleri ile çok sıkı ilişkiler içerisinde olan Makedonya Arnavutları, Yunanistan ve Bulgaristan'daki Pomaklar gibi diğer Müslüman toplulukları da bu tahlil ve politika yapımına dahil etmek gerekmektedir.

Açıklamalar

- ¹ Bu paragraf (Chailand ve Rageau, 1995: xiv-xvii)'den özetlenmiştir.
- ² Çavuşoğlu, Landau'nun kitabının 1985 tarihli Yunanca baskısına atıf yapmaktadır. Biz, bu Yunanca baskıyı görmedik. Ancak, kitabın 1981 yılında İngilizce olarak yayınlanan baskısına baktık.
- ³ Nitekim Hugh Poulton da sadece Balkanlar'daki Türklere'in değil diğer Müslüman toplulukların da Türkiye'yi akraba-devlet (*kin-state*) olarak gördüklerini belirtmektedir (Poulton 1997: 194-213). Bununla birlikte Poulton, Balkanlar'daki azınlıklar hakkında yaptığı başka bir çalışmada Kosova Türkleri'nden bahsetmemektedir (Poulton 1993).
- ⁴ Kosova'daki Müslüman toplulukların aralarındaki kimlik değişkenliği ile ilgili bkzn. (Cocozzelli 2008: 287-288, Türbedar 2003: 78) Kosova'da Müslüman toplum içinde Arnavut-Türk ayırımının yapılmasının zorluğuna dair ayrıca bkzn. (R. Çelik 2009: 348, Oran 1993: 120, Tacoğlu 2008: 221, 229 ve 234-235)
- ⁵ *"the Turks had been settling here [Kosovo-Metohija] ever since the 15th century, when they proceeded to the conquest of the Danubian countries and even reached as far north as Vienna, Serbia, Bulgaria, Wallachia and Moldavia, Greece and Crete were among the victims of their violence. In addition to bringing in their settlers, the Turks also engaged in forcing the Islamic faith upon the Slav population. Many Southern Slavs became Mohammedans, and with the passing of centuries –Turks. On the other hand, many settlers from Asia Minor, Anadolia [sic] and other Ottoman territories came to stay in Yugoslav territory."* (Stojkovic ve Martić 1952: 22)

- ⁶ “Because of the role played by Ottoman Turkish language and culture in urban life it is hardly possible to talk about the history of a distinct ‘Turkish community’ in Kosovo during the Ottoman centuries: a fully Ottomanized Albanian would be both Albanian and Turkish.” (Malcolm 1998: 210)
- ⁷ Osman Karatay da Türkçe eğitim sayesinde Sırp tarih tezlerinin Türklere daha rahat ulaştırıldığını belirtmektedir (Karatay 1998: 142).
- ⁸ Kosovalı Türkler’in Arnavutlar ile Sırpalar arasında kalmasıyla ilgili bkz. (B. Çelik 2008: 103, R. Çelik 2009: 347 ve 351-352, Ekinci 2008: 289, Gökdag 2007: 105, Karatay 1998: 33-34, Kostovicova 2005: 95, Türbedar 2003: 63 ve 81-82) 1990’lı yıllarda Türkiye’nin Kosova’daki kriz ile ilgili politikası için bkz. (Barlas 1998/99: 76-77, Kut: 402-403, Uzgel 1998/99: 229-221, Demirtaş-Coşkun 2010: 58-65, Ekinci 2008: 285-286, Gangloff 2004: 108-114, Kut 2000a: 80-81, Türkeş 2008: 264-267, Yılmaz 2005: 101-102)
- ⁹ Sylvie Gangloff bu görüşün aksine Türk hükümetinin 1998-1999 yılında Kosova’da çıkan krizde açıktan Sırp karşıtı bir tavır almadığını hatta NATO hareketi başladıktan sonra bile Türk liderlerin bu operasyona tam destek verip vermeme konusunda kararsız kaldıklarını iddia etmektedir. Gangloff, Türkiye’nin Yunanistan ve Rusya gibi açıktan muhalefet etmediğini ancak kenarda kalmayı tercih ettiğini yazmaktadır (Gangloff 2004: 105). Ancak, 1999 yılına kadar Kosova’daki krizle pek ilgili görünmeyen Türkiye, NATO’nun operasyon yapmasıyla birlikte duruşunu NATO’nun politikalarıyla uyumlu hale getirmiştir (Uzgel 2001: 61-62).
- ¹⁰ KDTP hakkında kısa ansiklopedik bilgi için bkz. (Elsie 2011: 276)
- ¹¹ Ahmet Davutoğlu, 1990’lı yıllarda Bosna ve Kosova’da Sırp’ların gerçekleştirdikleri etnik kıyımlardan sonra hem Boşnakların hem de Arnavutların birinci derecede başvurdukları ülkenin Türkiye olduğunu belirtmektedir (Davutoğlu 2001: 122).
- ¹² Genel olarak Kosova’da İslam hakkında bkz. (Babuna 2003: 54-60, Elsie 2011: 135-137, Lederer 2001: 5-6)

Kaynaklar

- “Allah kavuşturdu, Allah ayırmasın.” *Hürriyet*. 19 Temmuz 1999.
- Babuna, Aydın (2003). “Albanian National Identity and Islam in the Post-Communist Era”. *Perceptions* 8 (3): 43-69.
- Barlas, Dilek (1998/99). “Turkey and the Balkans: Cooperation in the Interwar and Post-Cold War Eras”. *Turkish Review of Balkan Studies* 4: 65-81.
- Bartlett, Charles N. O. (1980). “The Turkish Minority in the Socialist Autonomous Province of Kosovo”. *Co-existence* 17: 193-197.
- “Belgrad’da Türk elçiliğine saldırı”. *Milliyet*. 31 Mart 1999.
- Brown, Justin (29 Mayıs 1998). Uncertain in Kosovo, Turks Find Themselves in the Crossfire. *The Christian Science Monitor*.

- “Cem: Allah bizi ayırmasın...”. *Milliyet*. 19 Temmuz 2000.
- “Cem: Kosova’da barışın bekçisiyiz”. *Hürriyet*. 18 Temmuz 1999.
- “Cem’den kardeşlik mesajı”. *Milliyet*. 18 Temmuz 1999.
- Chailand, Gerard ve Rageau, Jean-Pierre (1995). *The Penguin Atlas of Diasporas*. New York: Penguin.
- Cocozzelli, Fred (2008). “Small Minorities in a Divided Polity: Turks, Bosniaks, Muslim Slavs and Roms, Ashkalis and Egyptians in Post-Conflict Kosovo”. *Ethnopolitics* 7 (2-3): 287-306.
- Cohen, Robin (1997). *Global Diasporas: An Introduction*. Seattle: University of Washington Press.
- Çalış, Şaban (2001). *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler, Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çavuşoğlu, Halim (2007). “Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri”. *Bilig* 41: 123-154.
- Çelik, Bilgin (2008). *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yay.
- Çelik, Recep (2009, 10-16 Mayıs). *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Türkleri ve Türk Dış Politikası*. 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi. Priştine, Kosova.
- Davutoğlu, Ahmet (2001). *Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre.
- Demirtaş-Coşkun, Birgül (2010). Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008). *Uluslararası İlişkiler* 7 (27): 51-86.
- Ekinci, Didem (2008). “Turkey and Kosovo: A Chronicle of Post-Cold War Bilateral Relations”. *Avrasya Dosyası* 14 (1): 281-303.
- Elsie, Robert (2011). *Historical Dictionary of Kosovo*. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- Emiroğlu, Hüseyin (2006). *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu*. Ankara: Orient.
- Eroğlu, Zehra (2005). *Turkish Foreign Policy Towards the Balkans in the Post-Cold War Era*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: ODTÜ.

- Esman, Milton J. (1986). "Diasporas and International Relations". *Modern Diasporas in International Politics*. Ed. Gabriel Sheffer. London & Sydney: Croom Helm.
- Gangloff, Sylvie (2004). "Turkish Policy Towards the Conflict in Kosovo: The Pre-Eminence of National Political Interests". *Balkanologie* VIII (1): 105-122.
- Gökdağ, Bilgehan A. (2007). "Kosova Türkleri". *Balkanlar El Kitabı, Cilt II: Çağdaş Balkanlar*. Haz. O. Karatay ve B. A. Gökdağ. Çorum ve Ankara: Karam ve Vadi Yay. 115-132.
- Judah, Tim (2008). *Kosovo: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press.
- Karatay, Osman (1998). *Kosova Kanlı Ova*. İstanbul: İz Yay.
- Kostovicova, Denisa (2005). *Kosovo: The Politics of Identity and Space*. Oxon: Routledge.
- Krasniqi, Gezim (2011). "The 'forbidden fruit': Islam and Politics of Identity in Kosovo and Macedonia". *Southeastern European and Black Sea Studies* 11 (2): 191-207.
- Kut, Şule (15-17 Ekim 1997). *Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkileri. Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara.
- _____, (2000a). "Turkish Foreign Policy toward the Balkans". *Turkey's New Changing Dynamics in Turkish Foreign Policy*. Haz. Alan Makovsky ve Sabri Sayarı. Washington D.C.: The Washington Institute for Near East Policy. 74-91.
- _____, (2000b). "Turks of Kosovo: What to Expect". *Perceptions* 5 (3): 49-60.
- _____, (2005). *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
- Landau, Jacob (1981). *Pan-Turkism in Turkey, A Study of Irredentism*. London: C. Hurst & Company.
- Lederer, Gyorgy (2001). "Islam in East Europe". *Central Asian Survey* 20 (1): 5-32.
- Levinson, David (1998). *Ethnic Groups Worldwide: A Ready Reference Handbook*. Arizona: Oryx Press.

- Malcolm, Noel (1998). *Kosovo: A Short History*. New York: New York University Press.
- Oran, Baskın (1993). "Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik (Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme)". *SBF Dergisi* 48 (1): 109-120.
- Pal, Adesh ve Chakraborty, Tapas (Haz.). (2004). *Theorizing and Critiquing Indian Diaspora*: Creative Books.
- Poulton, Hugh (1993). *The Balkans: Minorities and States in Conflict*. London: Minority Rights Publications.
- _____, (1997). "Turkey as Kin-state: Turkish Foreign Policy Towards Turkish and Muslim Communities in the Balkans". *Muslim Identity and the Balkan State*. Haz. H Hugh Poulton ve Suha Taji-Farouki. New York: New York University Press. 194-213.
- Stojkovic, Ljubiša ve Martić, Miloš (1952). *National Minorities in Yugoslavia*. Beograd: Publishing and Editing Enterprise "Jugoslavija".
- Şanlı, Cevdet ve Jable, Ergin (10-16 Mayıs 2009). "Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı". 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi. Priştine, Kosova.
- Tacoğlu, Tuğça Poyraz (2008). "Bağımsızlık Öncesi Süreçte Kosova'daki Türk Toplumunun İncelenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 25 (1): 219-252.
- Tikici, Mehmet vd. (2009, 10-16 Mayıs 2009). "Balkanlarda Türk Kültürü: Osmanlı Sonrası Kosova'da Yaşayan Türklerin Kültürel Özellikleri ve Türkiye İle İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme". 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi. Priştine, Kosova.
- Türbedar, Erhan (2003). "Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri". *Balkan Türkleri, Balkanlar'da Türk Varlığı*. Haz. Erhan Türbedar. Ankara: ASAM. 61-97.
- Türkeş, Mustafa (2008). "Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim". *Avrasya Dosyası* 14 (1): 253-280.
- Türkoğlu, Emir (2001). "Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği". *Balkan Diplomasisi*. Haz. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş-Coşkun. Ankara: ASAM. 103-130.

- Uzgel, İlhan (1998/99). "Kosovo: Politics of Nationalism and the Question of International Intervention". *Turkish Review of Balkan Studies* (4): 203-233.
- _____, (2001). "The Balkans: Turkey's Stabilizing Role". *Turkey in World Politics: An Emerging Multi-Regional Power*. Haz. Barry Rubin ve Kemal Kirişçi. Boulder: Lynn Rienner Publishers. 49-70.
- Ünal, Hasan (20 Temmuz 2000). "Kosova Seçimleri". *Zaman*.
- _____, (21 Temmuz 2000). "Kosova Seçimleri ve Türkler". *Zaman*.
- _____, (3 Ağustos 2000). "Kosova Yanlılarımız (I)". *Zaman*.
- _____, (4 Ağustos 2000). "Kosova Yanlılarımız (II)". *Zaman*.
- Vickers, Miranda (1998). *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*. New York: Columbia University Press.
- Vladislavjevic, Nebojša (2004). "Grassroots groups, Milosevic or dissident intellectuals? A controversy over the origins and dynamics of the mobilisation of Kosovo Serbs in the 1980s. *Nationalities Papers* 32 (4): 781-796.
- World Directory of Minorities*. (1997). Minority Rights Group International.
- Yılmaz, Murat (2005). *Kosova, Bağımsızlık Yolunda*. İstanbul: İlke Yay.

Kosovo Turks: An 'Extraordinary' Turkish Diaspora

Tuba Ünlü Bilgiç*

Bestami S. Bilgiç**

Abstract

Most studies on Kosovo focus primarily on the majority Albanians and the former rulers of the province, the Serbs. However, there are several other ethnic/national communities living in the region. This study will examine the Turkish community of Kosovo and its diasporic relationship with Turkey. This community is a rather extraordinary diaspora of Turkey. One of the reasons that make it extraordinary is the way it has come about. The other reason is that it is not one of the typical ethnic or religious diasporas. It has at times widened through encompassing Albanians. It has also contracted in time as a result of some Turks' renunciation of Turkish identity and adoption of the Albanian one in its stead, and/or using both Turkish and Albanian identities simultaneously. Therefore, this extraordinary Turkish diaspora community impels one to reconsider Turkey's diasporas throughout the world.

Keywords

Kosovo, Turks, Albanians, Turkey, Diaspora, Turkish Foreign Policy

* Assist. Prof. Dr., METU, Department of International Relations – Ankara / Türkiye
utuba@metu.edu.tr

** Assist. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Department of International Relations and Turkish Historical Society – Çanakkale / Turkey
bsbilgic@gmail.com

« »

*
**

Аннотация

« »

/

« »

« »

Ключевые Слова

, , , , ,

*
/ utuba@metu.edu.tr

**
bsbilgic@gmail.com

